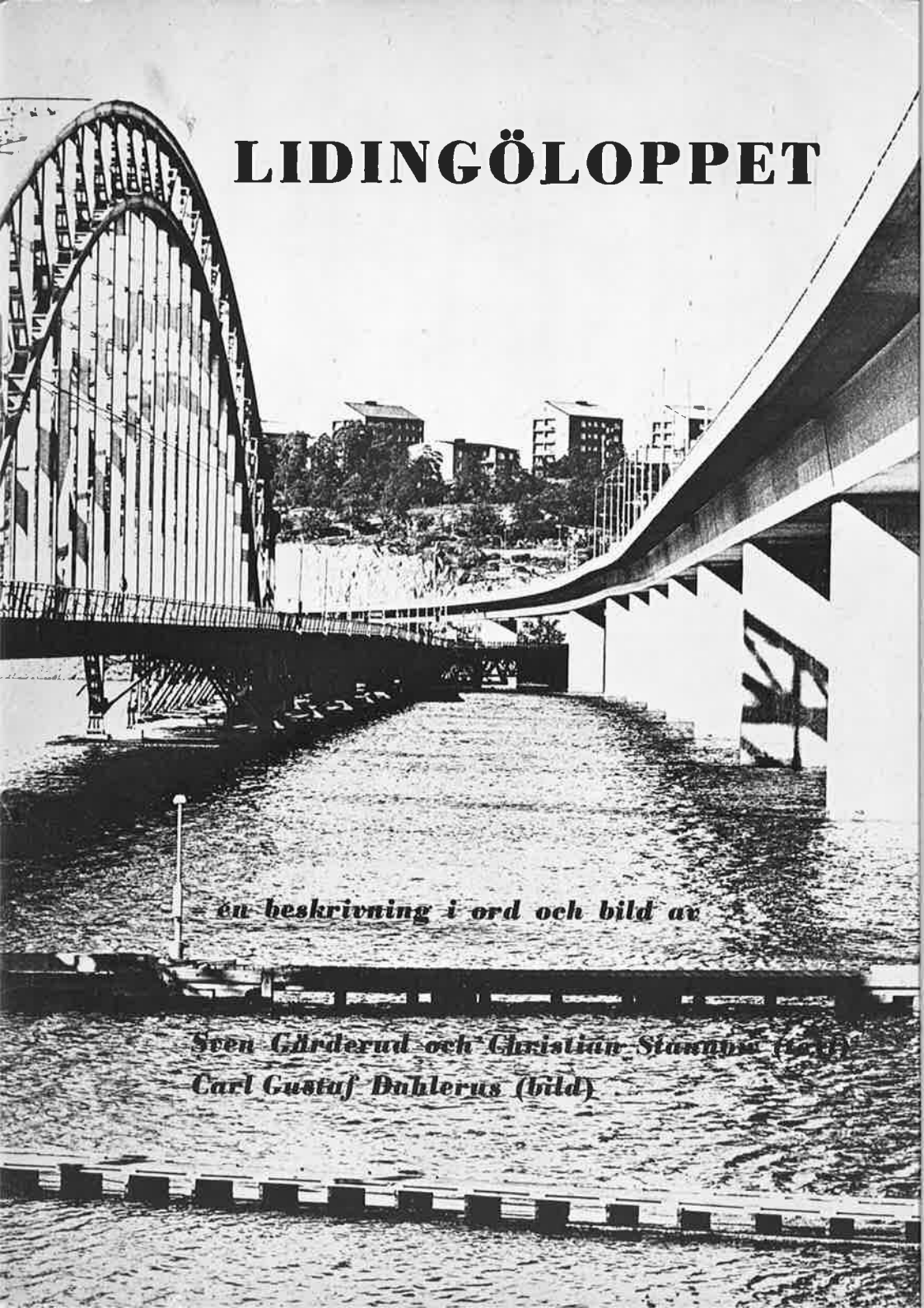

LIDINGÖLOPPET

en beskrivning i ord och bild av

*Sven Gärderud och Christian Stannius (ord)
Carl Gustaf Dahlerus (bild)*

2

Lättlöpt.
Enskild grus-
belagd väg.
Övervägande slätt.

Kottlasjön

Loppet fortsätter förbi Stockbysjön. Stränderna kantas av vass och starr. Här och där är vattenytan täckt av näckrosblad. Sjön är inte badbar, men den brukar frysa till tidigt om vintrarna och är då en omtyckt plats att prova skridskorna på.

På höger hand skimtar Missionsskolan, dvs Svenska Missionsförbundets Teologiska Seminarium, där pastorer och missionärer utbildats sedan 1908.

Artillerifyrverkaren Adolf Rickard Törner hade ett välbekant fyrverkerilabo-

ratorium på andra sidan sjön i slutet av 1800-talet. De storartade fyrverkerier som på den tiden med jämna mellanrum roade dåtidens stockholmare tillverkades här; raketer, bengaliska eldar, snurrande hjul och en massa andra pyrotekniska underverk.

Banan passerar genom Trasthagen, ett gammalt sommarstugeområde med trevliga hus som ligger fint placerade vid Kottlasjöns strand.

3

Arbetsamt.
Gångstig.

Breviksbadet.

Kottlasjön har rent och gott vatten. Sjön är faktiskt fortfarande dricksvattenreservoar för Lidingö. Den är en bra badsjö på sommaren. Men framför allt är den en tummelplats för skridskoentusiaster i alla åldrar under vintern. Då kryllar det av folk på isen. Förr i världen spelades seriebandy här. På den tiden var det inte alls ovanligt att matcherna inleddes med en stunds konditionskrävande snöskottning av alla inblandade, spelare, domare, publik...

Längst in vid den långsmala vik som Kottlasjön sträcker österut ligger kommunens utomhusbad på en härlig ängsslutt-

ning i söderläge. Breviksbadet har två bassänger med tempererat vatten. Här finns också bastur och en avsvalkningsbassäng inomhus som är öppen under vintersäsongen. Anläggningen är ansluten till de elljusspår som utgår från motionsgården i Stockby.

Kottlasjön kallades "Stora Träsk" på 1600-talet och Mölna träsk, i varje fall 1720—1897. Vattenverket söder om sjön ligger på platsen för det forna In-sjöhamnen, ett torp under Brevik, där 1790 ett tvåårigt barn blev ihjälkramat "af sjörå".

4

Arbetsamt.
Gångstig.
Starkt kuperat.

Långängens gård.

Sedan skimtar Långängens gård till vänster. I dag finns här en friluftsgård med servering. Byggnaderna restaurerades på 1950-talet och är ett fint exempel på en 1700-talsmiljö. Gården är en omtäckt rastplats för söndagsflanörer och dessutom populär i andra sammanhang. Den lantliga och rofyllda omgivningen brukar locka både enskilda och föreningar att ordna fester här.

Gården har en skiftesrik och spännande historia. På 30-talet höll idrottsföreningen Junos och gymnastikföreningen Gymno till här. Vid 1800-talets mitt bod-

de tidvis den populära skalden Wilhelm von Braun som gäst på gården, när han behövde vila ut från det hektiska livet i Stockholm. Många av hans gladaste visor kom till i denna miljö. Gården ägdes vid den tiden, liksom för övrigt stora delar av ön, av Janne Zetterberg, den sk "lidingökungen".

Efter en arbetsam sträcka uppåt når man punkt 48. Härifrån har man en strålande utsikt över gröna skogar och blånande vatten.

En 150 meter lång störtloppsbana leder ner till Ekholmsnässjön.

5

Arbetsamt.
Gångstig och
ängsmark.
På denna kilometer
finns banans brantaste
nerförsbacke.

Ekholmsnäs gård.

Vi passerar Ekholmsnäsallén. Den anlades 1785 då sammanlagt 506 träd planterades. Många av dem står kvar än i dag, en smula trafikfarliga kanske, men vackra. Allén mynnar ut på gårdsplanen framför Ekholmsnäs gård, som uppfördes under den gustavianska epoken, 1778 närmare bestämt. En bekant tavla av konstnären Rickard Bergh har sitt motiv härifrån. Den visar hur prins Eugen och en ljusklädd flicka lutade mot verandans pelare ser ut mot Gråvikens vatten i en stilla sommarskymning.

Här och på många andra ställen kor-

sas LIDINGÖLOPPET av gulmärkta spår. De markerar ridvägar som anlagts av kommunen. De flesta är helt enkelt varsamt upprädda naturstigar som låter ryttare och hästar njuta av Lidingös omväxlande natur. Det finns faktiskt över två mil ridvägar på ön.

Centrum för ridsporten är Lidingö Ridhus som ligger vid Stockbyvägen, inte alls långt från LIDINGÖLOPPETS startplats. Där finns ett trettiotal hästar som kan disponeras både för inomhus- och utomhusridning.

6

Krävande.
Ängsmark, gång-
stig, grusväg.
Brant uppförs-
backe.

*Utsikt från slalom-
backen över Kyrk-
viken, Hustegaholm
och Gråviken.*

Efter en halvmil har vi kommit fram till det väldiga konstgjorda berg, som byggts upp av sten från sprängningar vid anläggnings- och byggnadsarbeten på ön. Här finns slalombacke med lift som är mycket uppskattad — de vintrar som kan bjuda på snö! På sommaren kan man plocka vildhallon på slutningen eller — om man är riktigt ambitiös — exempelvis backträna, uppför förstås, som ett led i träningen inför LIDINGÖLOPETS många krävande slutmilsbackar.

Till höger om oss skymtar nu Kyrkvikens vatten mellan träden. För över hundra år sedan trafikerades denna långsmala vik av två rödbrunmålade ångbå-

tar med vita däck och räcken. "Lidingön" och "Kyrkviken" gick dagliga turer mellan Slottsbacken och Hersby brygga, längst in i Kyrkviken. På den tiden var Lidingön ett uppskattat sommarnöje för välsituerade stockholmare, som ville uppleva en vildare och kargare natur än Mälarens lummiga grönska. Därför sökte man sig till denna äkta skärgårdsö som kunde bjuda på lantlig ro med de rätta vitstammiga björkhagarna och solglitterande vatten på vindstrukna fjärdar!

7

Lätllöpt.
Gångstig och
grusväg.
Slätt.

Lidingö kyrka.

Loppet fortsätter längs Kyrkvikens södra strand. Vid Lidingö Segelsälls hamn brukar det i början av oktober vara dags att avsluta båtsäsongen. Båtarna dras upp och stoppas in under presenningar för den långa vintersömnen. Det finns gott om båtsportfolk på ön, de flesta medlemmar i någon av öns många båtklubbar eller segelsällskap i Askrike, Torsvik eller Brevik, för att bara nämna några av de platser där båtfolket håller till. För närvarande finns det över tusen förtöjnings- och uppläggningsplatser i Lidingö — och fler skall det bli.

Så är det då dags för den första vätskontrollen. Den finns efter drygt 6,5 km, alldeles bredvid "Trimergården". IK

Trimer har bland annat varpa och rodd på sitt program.

Banan svänger ner mellan Trimergården och den rofyllda begravningsplatsen och passerar Lidingö Båtklubbens område. En bit söderut finns här en ståtlig 1,7 meter hög bautasten som påminner om att vikingarna en gång haft en skyddad hamn härinne för tusen år sedan.

På en kulle till vänster om oss skymtar Lidingö kyrka bland de höga träden. Den är från början av 1600-talet och uppförd på platsen för en äldre medeltida kyrka, S:t Anne kapell. Kyrkobygget be- kostades av Svante Gustafsson Banér och hans maka Ebba Grip. Klocktornet tillkom 1817.

Lättlöpt.
Grus- och asfalts-
väg.
Slätt.

Hersby kvarn.

Vi rundar Kyrkvikens västra ände och det kan vara ett lämpligt tillfälle att påminna sig att Lidingö faktiskt har över 4,5 mil stränder — till allra största delen i kommunens ägo och alltså tillgängliga för alla.

Här ligger Hersby gård. De nuvarande byggnaderna är från 17- och 1800-talen då "Lidingökungen" Janne Zetterberg residerade där och ofta höll hov för en glad skara litteratörer, teaterfolk och konstnärer från Kongl. Hufvudstaden.

Till vänster syns Hersby kvarn. Den stod ursprungligen på Söders höjder — och kallades i folkmun för "Kodön", ef-

tersom en ko lär ha blivit ihjälslagen av kvarnvingarna. 1845 flyttades emellertid denna vackra skulptur eller stolpkvarn hit och här var den i bruk en god bit in på 1900-talet.

1936 invigdes Lidingövägen. Numera är löparbanorna av gummi-asfalt. För fotbollsspelarna finns det både gräs- och grusplan. Den konstfrusna ishockeybanan är i bruk större delen av vinterhalvåret. Här finns också tennisbanor.

Fram till september 1967 hade norra Lidingöbanan, linje 20, sin ändhållplats här.

Arbetsamt.
Asfaltbelagda
cykel- och
promenadvägar.
Mestadels uppför.

*Radhuslänga i
Rudboda.*

Till höger skymtar Canada, landets äldsta radhusområde. Den närmaste kilometern ger rika möjligheter till etnografiska studier av livet i ett modernt radhus- och villaområde, Rudboda. Här började man bygga på 60-talet och fullt utbyggt kommer detta område att sträcka sig långt ut i skogarna på Elfvikslandet, ända fram till Södergarnsvägen.

Den LIDINGÖLOPPSlöpare som vill vinna ett särskilt "bergspris" skall passa på att hålla sig längst framme i täten när han nalkas slutet av den här kilometern. Det har nämligen blivit tradition att en försilvrad yxa skänks av radhusfolket till

den löpare som först passerar det målskenket som är uppsatt på Yxstigen!

Strax norr härom höll Lidingö Skytteförening till, alltsedan 1913. Skjutbanan fick emellertid läggas ner för några år sedan när den blev omgiven av bebyggelse. Skyttarna på ön har numera bara en korthållsbana i skogen bakom Elfviks gamla skola.

Apropå de park- och cykelstigar som LIDINGÖLOPPET utnyttjar här: det finns över fyra mil grusbelagda eller asfalterade promenad/cykelstigar på ön. Till stor del plogas dessa under vintern.

10

Lätthögt.
Gångstig och
ängsmark.
Relativt slätt.

Rudboda gård.

Det är ingen ände på alla gamla Lidingö-gårdar som passeras av löparna! Åtminstone sen 1381 har Rudboda gård funnits till. Då kom nämligen den medeltida feodalfursten Bo Jonsson Grip i besittning av "Ruddoboda" som gården skrevs i det gamla köpebrevet.

De nuvarande byggnaderna är från tidigt 1800-tal, men åtminstone ett ut-hus är ännu äldre. Det har en lustig "skrytvägg" av en typisk karolinsk arkitektur.

Söder om Elfviksvägen har Lidingö SK sin klubbstuga, Rudalid. På ängen

nedanför finns en utedansbana och där firas midsommarfest i klubbens regi. Lidingö SK är kanske mest känd som klubben som årligen blir svenska mästare i volleyboll — så länge det nu kan vara ...

Den arkeologiskt intresserade löparen rusar här förbi två gravhögar i backen vid Rudalid och ett röse på berget norr om spåret. Här torde inbyggarna på Sundby gård begravt sina döda. Denna gårds grundstenar syns på "holmen" i åkern mellan spåret och landsvägen. Sundby revs 1789 och lades i sambruk med Rudboda.

11

Lätthögt.
Gångstig,
asfalterad cykelstig
Mestadels slätt.

*Gråviken med hög-
husbebyggelsen i
Skärsättra
i bakgrunden.*

På udden söder om oss, till höger alltså, mellan Gråviken och Kyrkviken, ligger Hustegaholm. Där fanns det under förra hälften av 1800-talet en liten vaxljusfabrik. "Boken om Lillebror" av författaren Gustaf af Geijerstam utspelas i trakterna häromkring.

Alltsedan sommaren 1971 har kommunen använt denna fagra plats som "sommarmästarställe" för pensionärer. Här kan man motionera i lugn och ro precis så mycket man vill med badminton, minigolf, varpa, krocket m m, m m. Under sommarmånaderna hålls också en kaffeservering öppen varje dag. Man kan också få arrendera en liten bit mark för egen odling av

köksväxter och blommor. Emellanåt bjuds på förströelse i form av föredrag och musikstunder.

Alldeles före 11-kilometersskylten är banan något omlagd från och med 1974 p g a nybyggnation av vägar och hus, ett trivsamt bostadsområde — för de lyckliga som får hus — i skogen ända fram mot Södergarnsvägen.

Den vackra "snickarglädjesvillan" som vi springer förbi heter Karlshäll, ett typ-exempel på en välbeställd stockholmares sommarnöje som det kunde se ut på 1860-talet, när det började bli populärt att söka sig bort från storstaden under sommarmånaderna.

12

Lätflöpt.
Gångstig.
Småkuperat.

Cykelstigen mot Elfvik

I Östra Yttringe gård, som skymtar på höger hand, bodde i slutet av 1700-talet en omstridd man, häradshövdingen Anders Lorentz Nordell, en av de invigda i sammansvärjningen mot Gustaf III. Han var en ivrig politiker som hyllade den franska revolutionens radikala idéer. Han författade också pamfletter och småskrifter i allehanda ämnen, bla om huru man uppfostrar döttrar...

Den asfalterade cykelstig som vi löpt på en stund fortsätter ända ut till Elfviks gård. Här kan man snöfattiga vint-
rar se massor av rullskidåkare som trä-

nar inför Vasaloppet. Vi lämnar asfalten och tassar in på en gångstig som leder genom mjukt kuperad skogsterräng. Enligt för närvarande gällande byggnadsplaner skall det i all framtid vara gröns- och friluftsområde i de marker som LIDINGÖLOPPET passerar mellan 11- och 17-kilometersskyltarna.

Till vänster om stigen knallar det ibland friskt mellan träden. Där ligger sedan 1972 Lidingö Skytteförenings pistolskytte- och korthållsbana.

13

Lätflöpt.
Grusväg, gångstig.
Slätt.

*Herdeidyll på Elfviks-
landet.*

Vi löper förbi Lidingö Brukshundsklubbs område. Liksom allt annat vi passerar under LIDINGÖLOPPETS mellanmil ligger det på Elfvikslandet, som man brukar kalla markerna mellan Kyrkviken och Askrikefjärden. Längst ut vid Hustegafjärden är stränderna bebyggda med utbildningsinstitutioner. Man kan nästan påstå att det finns ett näringslivets universitet här ute, med kursgårdar som ägs av både arbetsgivare och fackföreningar.

Först på plats var Handels Arbetsgi-
varorganisation som 1956 tog i bruk sin anläggning i Lovik. Övriga gårdar här ute — Wijk, Rönneberga, Söderåsen och

Elfviks udde — ägs och drivs av resp. SAF/RATI, Byggfacken, PK-banken och IBM.

Här ute ligger också Elfviks gård, den kanske äldsta och i varje fall mest kända — genom Bellmans Lidingösång — herrgården på ön, uppförd 1775. Ett gammalt pergamentsbrev i Riksarkivet vet berätta om hur kaniken i Uppsala, Magnus Thyrgilsson, den 14 maj 1381 sålde "Aellewik" till samme Bo Jonsson Grip, vars namn vi redan tidigare stött på under vårt "kulturhistoriska" LIDINGÖLOPP.

14

Lättlöpt.
Skogsväg, ängs-
mark.
Slätt.

*Ekonomibyggnad vid
Elfviks gård.*

*Glada bygd, så täckt belägen
mitt i vattnets lugna våg!
Dina åkrar pryda vägen
med en hög och gulnad råg.
Dina vikar tyst förära
fångst av gädda, mört och mer.
Överallt i dällden nära
man de röda smultron ser.*

*På en hög och ljusblå bölja
fladdra seglen bort och fram:
stundom masterna sig dölja,
stundom höjs en vimplad stam.
Dagens timmar lätt försvinna
under nöjen, spel och sång,
där en värd och en värdinna
ha förbjudit krus och tvång.*

För 200 år sen var det Carl Mikael Bellmans gode vän och sångarbroder i föreningar som Par Bricole, Coldinu- och Timmermansorden, hovgulddragaren Petter Widman, som ägde Elfviks gård. Skalden gästade ofta familjen Widman härute och hur mycket han uppskattade både människorna och naturen visar ju inte minst hans förtjusande Lidingösång, till vars melodi han förresten senare skrev en ännu mer känd hyllning till kungen, "Fjäriln vingad".

Numera äger kommunen gården som hyrs ut som vårdinrättning åt Stockholms läns landsting.

15

Lättlöpt.
Gångstig, grusväg.
Slätt.

Fågelöuddebadet.

Den glada Bellmansepoken avlöstes härute av en helt annan livsstil. 1796 såldes gården till fabrikören Lars Fresk. Här anlade han den första "riktiga" industrin på Lidingön. Klädesfabriken i Elfvik ansågs vara den yppersta i landet. Det var för övrigt den första fabriken i Sverige, som drevs med ångmaskin. Under vissa tider sysselsattes ett hundratal arbetare vid anläggningen, som emellertid flera gånger eldhärjades. Efter den senaste branden, 1823, återuppbyggdes inte fabriken.

Under denna för Elfvik så ekonomiskt aktiva epok låg vidare på gårdstomten ett brännvinsbränneri, som senare byggdes om till färgeri. Lars Fresk stod högt

i gunst hos kungahuset och både Gustaf IV Adolf och Karl XIV Johan gjorde industribesök hos den företagsamme industrimannen.

Men vi får inte glömma all den svett och möda de anonyma arbetarna lade ner i fabrikerna här ute och utan vilka detta industriäventyr aldrig kunnat genomföras. Låt oss sända dem en tanke medan vi själva läskar oss vid vätskekontrollen vid Fågelöudde sedan vi avverkat första halvan av LIDINGÖLOPPET. Nedanför oss, vid stranden av Askrikefjärden, ligger Lidingös största utomhusbad, vars vattnen bara blivit bättre sedan Käppala väldiga reningsverk blev färdigt.

Karta över LIDINGÖ

The map displays a 30 km walking route on Lidingö, Sweden. The route is marked with a pink line and numbered circles from 1 to 28. Key locations and landmarks include:

- Grönsta**: A major residential area in the north-central part of the island.
- Mal**: A residential area south of Grönsta.
- Kolltorp**: A residential area in the south-central part of the island.
- Fägeloudden**: A point on the eastern tip of the island.
- Askrikefjärden**: A large bay in the north.
- Lilla Värtan**: A bay in the south.
- Stockby**: A residential area in the south.
- Grimgården**: A residential area in the south.
- Sticklinge Udde**: A point on the western tip of the island.

The map also shows various smaller lakes, rivers, and roads. The title "Karta över LIDINGÖ" is prominently displayed in the top right corner.

START 16 km

16

**Lättilöpt.
Skogsväg, gångstig
Kuperat.**

*Idyll vid Långnäs
gård.*

Lidingö kommun består emellertid inte bara av huvudön. Hit hör också några mindre öar. Alldeles utanför Elfviks udde ligger Stora och Lilla Höggarn.

På Fjäderholmarna fanns det en gång en krog, som var livligt frekventerad redan på 1700-talet. Lidingöprästen Walensteen berättar exempelvis att han mötts av både syn- och hörbart misstroende när han försökte locka gästerna från glaset till husförhör...

1897, året för den stora Stockholmsutställningen, slog den hemtrevliga värdehuslokalen igenom som en omtyckt utflyktsort. På sensommaren och under den tidiga hösten upplöstes de gammaldags

glasverandorna av kräftsupéernas kulörta lyktor. 1940 tog denna glada epok definitivt slut.

Ytterst i havsbandet ligger Björkskär och Lilla Nassa. Dessa underbara öar i utskärgården donerades till Lidingö av traktören på Fjäderholmen, Jan Betulin, redan år 1759.

Förr hörde också Tranholmen till Lidingö. Numera är den ön en del av Danderyds kommun.

Fram till 1868 var även marken vid den gamla flottbrons landfäste på Stockholmsidan, där Lidingöbro Vårdshus ligger, en del av Lidingö församling.

17

**Krävande.
Gångstig.
Kraftigt kuperat.**

Södergarn.

LIDINGÖLOPPET går vidare genom omväxlande terräng. Här kan man lägga märke till att en stor del av Lidingöns yta utgörs av berg i dagen, klippfällar som inte bara finns på kullarnas höjder utan på alla möjliga nivåer. Ofta är också stränderna klippiga och stupar brant ner i vattnet. Den geologiskt intresserade löparen har säkert för länge sen uppmärksammat att ön vilar på en betryggande fast grund av urberg: gnejs, gnejsgranit, gabbrodiorit och granit.

På många av höllarna kan man se tydliga räfflor från istiden. När isen smälte undan bildades den jordart, som kallas morän, av en massa bergartsmate-

rial som släpats med av isen. Särskilt här på öns nordöstra del mellan Elfvik och Södergarn, finns över tre meter mäktiga moränlager.

För så där en 10 000 år sen smälte inlandsisen bort från Lidingön och för drygt 2 500 år sen fick ön ungefärligen sin nuvarande form och storlek. Sedan dess har Lidingölandet p g a landhöjningen stigit ytterligare drygt sju meter upp ur havet.

18

Lättlöpt.
Gångstig,
Måttligt kuperat.

Södergarnsviken.

På de mossiga hållarna i de täta skogspartierna kan man hitta både fårticka och taggsvamp om hösten och det finns många sällsynta växter bland albuskarna som kantar kärr och sankmarker.

Norr om spåret, på en udde, ligger Lidingös kanske vackraste björkhage, Södergarn. Där finns också ett kommunalt friluftsbad. Också "Sathagarnu" är nämnt i det gamla köpebrevet från 1381.

Snett över Södergarnsviken syns Dalaföreningens halvsekelgamla anläggning

med sportstugor grupperade som en fåbod runt en lekvall med majstång och dansbana, ett Dalarna i miniatyr och ett kärt tillhåll för många lidingöungdomar under 40-talet.

Närmaste granne är Bosön, Riksidrottsförbundets stora anläggning, med tillhörande Idrottsfolkhögskola. Innan Bosön 1938 kom i RF:s ägo bodde i den magnifika huvudbyggnaden, Paulsro, grundaren av varuhuset PUB, Paul U. Bergström.

19

Krävande.
Gångstig.
Kuperat.

Skyttevägen.

Till vänster om LIDINGÖLOPPET ligger nybyggda egnahemsområden, till höger i dalen håller man just på att färdigställa den stora Bosömarinan, som ger ön ett efterlängtat tillskott av ca 500 uppläggningsplatser för båtar och 350 nya förtöjningsplatser.

Innan vi lämnar de vilda skogarna för en stunds gatlopp mellan nya och gamla villor i allehanda stilar — bl a skymtar Bygge och Bo, en gruppbebyggelse från 1925 — hinner vi med några historiska notiser om markens gångna ägare.

Via släkter som Oxenstierna och Tott kom Lidingön i slutet av 1400-talet i familjen Banérs ägo. Under 1600-talet var visserligen herrarna för det mesta sysselsatta med krig nere på kontinenten, men man hann i varje fall ägna sig åt att också utnyttja vattenkraften i Mölneån, Kottlasjöns avrinning söderut mot Värtan, för att driva en liten kopparhammare bredvid "miölquarnen vid Mölna".

För 200 år sedan lämnade Johan Gabriel Banér sitt fideikommiss. Stockholms borgare och ämbetsmän köpte Lidingö-gårdarna.

20

Arbetsamt.
Gångstig, gator.
Kuperat.

Askrike Segelsällskap.

Vi fortsätter genom norra delen av Kyrkvikens villaområde och vid vattnet nere i Grönstaviken håller Askrike segelsällskap till. Vid Grönstavikens strand ligger också Täckas Udden. Huvudbyggnaden uppfördes i början av 1900-talet av uppfinnaren och fabrikören Carl Rickard Nyberg. Här hade han också en experimentverkstad där han bl a byggde en ångdriven flygmaskin år 1907 och några år senare konstruerade han också ett hydroplan.

Till vänster om oss ligger villaområdet Bo, som fått namn efter Bo gård, som för närvarande restaureras av kommunen. Gårdsanläggningen är av karolinsk typ

och de nuvarande byggnaderna förmodligen från 1770-talet.

I mitten av 1600-talet donerade Ebba Grip på Djurholm Grönsta till kommunisterboställe på Lidingön, med ett tillhörande underhåll av bl a 1 tunna höst och 1 tunna vårsäd samt 8 lass hö.

I dag finns LIDINGÖLOPPETS tredje vätskekontroll nedanför prästgården, vars ståtliga huvudbyggnad stod klar 1910.

Två mil är lyckligen avklarade, den sista återstår...

21

Arbetsamt.
Gångstig.
Svår uppförsbacke
i början.

*Grönsta gamla
prästgård, den nya i
bakgrunden.*

Prästgården försvinner bakom oss i grönskan. Alldeles till vänster om oss, i uppförsbacken, ligger Säckatorp. Detta torp finns emellertid inte omnämnt i något medeltida köpebrev — den intresserade ortnamnsforskaren kommer i stället att hamna i 1940-talet. Då uppförde nämligen ett gäng idrottsgrabbar en klubbstuga på platsen. Detta gäng kallade sig "Säcka Långsamt" och håller ihop än i dag. Den namnkunnigaste medlemmen är väl "Lidingö-Lasse" Larsson, som bl a blev europamästare i hinder 1938. Det är tydligt att Lidingöns backar bjuder på utmärkta träningsmarker för just hinderlöpare — i dag kan

man skymta en annan sådan av världsformat mellan träden, Anders Gärderud, också han lidingögrabb.

Säckatorp såldes 1972 till kommunen, som rustat upp byggnaden tillsammans med IFK Lidingös livaktiga orienterings- och skidsektioner. Marken arrenderas av pastoratet.

Nedanför oss till höger ligger en röd-vitmålade idyll, en liten avskild stugby vid Askrikes gröna vatten.

Under andra världskriget var ett stort område i skogen avspärrat på grund av luftförsvarsanläggningar uppe på högplatån.

22

Arbetsamt.
Gångstig.
Kuperat.

Askrikefjärden.

Norr om oss har vi nu det trevliga sommarstugeområdet vid Trolldalen och Sättsjö. Allt fler av husen där används för åretruntbruk. Här i skogen planerade man "Sättsjöstaden". Detta "attentat" mot Lidingös sista "vildmark" är nu avvärt.

Kanske var det rent av här som Karl XI jagade rovdjur en frostig vinterdag 1692. I hans anteckningar angående jakten på Lidingön den 17 februari kan man i varje fall läsa: "4 vargar, 2 lefwandes uthi nethen, och 2 blefwe skutne."

I dag finns det emellertid inga stora rovdjur kvar på ön. Björnen försvann förmodligen i slutet på 1600-talet, lodju-

ret på 1820-talet. Men det finns faktiskt uppgifter om att en och annan kringströvande varg observerats vintertid så sent som på 1860-talet!

Av större däggdjur som man i dag kan stöta på i lidingöskogarna — dock knappast LIDINGÖLOPPSDAGEN — märks i första hand rådjur och dovhjort, hare, räv och grävling. Här finns också huggorm, snok och kopparödla. Då och då kommer också fiskgjusen på besök från sin boplatz på Bogesundslandet. Har man tur kan man få uppleva hans blixtnabba störtdykning ner i vattnet och hur han lyfter med en sprattlande fisk i klorna...

23

Lätflöpt.
Huvudsakligen
gångstig.
Kuperat.

Idyll från Kyttinge.

Från den gamla soptippen har man en strålende utsikt över Stora Värtan, där man ofta kappseglar, bl a om LSS OK-pokalen. Efter en härlig utförlöpa nalkas vi Kyttinge, som är en del av Sticklinge Uddes stora sommarstugeområde. Det gamla Kyttingetorp, som ligger strax norr om 23 km-märket, var i mitten av 1800-talet boställe för fjärdingsman.

Apropå namn som Sticklinge — en av De Aderton i Svenska Akademien, lidingöbon Carl Ivar Ståhle — har utrett vad detta och andra gamla ortnamn på ön har att berätta om forna tiders historia. Namnet Stikill, "den smala, spet-

siga", har exempelvis betecknat den långsmala vik som i äldre tider västerifrån sköt in mot öns mitt och på den tiden var förenad med Kyrkviken. I Sticklinge bodde en gång stiklingarna i sina gårdar. Öns första fasta bebyggelse uppstod förmodligen just runt de inre delarna av dessa smala, grunda vikar, där det var lättast att röja mark, odla och timra hus åt allt folket.

Men varav kommer då namnet Lidingön? Varför inte Sticklingön?

26

Arbetsamt.
Gångstig.
Småkuperat.

*Och här finns sista
vätskekontrollen . . .*

Sedan man promenerande eller i bästa fall småjoggande klarat av uppförslutets vedermödor är det dags för en välkommen utförslöpa ner mot den fjärde vätskekontrollen på ängen strax ovanför Tyktorp.

Därefter störtar vi oss åter in i skogen. Efter en stund öppnar sig en liten glänta ovanför Fridhäll och man har en strålande utsikt bort mot broarna. Vid den slingrande grusvägen nere vid stranden låg — och ligger än i dag — några av de sommarnöjen till vilka "Idun" transporterade de fina herrskapen inifrån Stockholm över Värtans glittrande böljor.

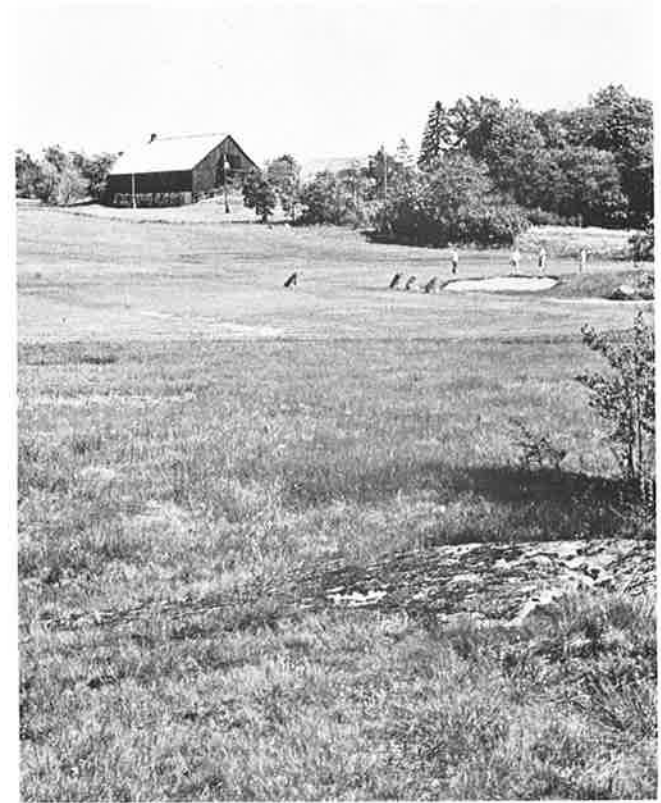
I mitten av 1700-talet bodde Hedvig

Charlotta Nordenflycht några år i ett torp på Islinge udde. Kanske fick hon här lugn och inspiration till många av dikterna i "Den Sörjande Turturduvan". Hur som helst kan det vara värt att tänka på vad denna tidiga kvinnosakskvinna skriver på ett ställe i dikten "Fruntimmers plikt att uppöfva deras vett" — och det gäller löpare av båda könen som orkat hit:

*Lät oss därför tänka på,
hvad vår plikt af oss begärer.
All naturens ljus oss lärar,
att vi ej sku stilla stå.*

27

Lätlöpt.
Gångstig.
Slätt.

*6:e greenen,
Lidingö golfbana.*

Vi passerar Lidingöns högsta punkt. Den ligger till vänster om oss och når 61 m ö h — men kanske är Ekholmsnäsbackens konstgjorda tipptopp ännu högre?

Innan vi springer ner i Sticklingedalen, som alltså en gång var en vik av Värtan, snuddar vi vid den sydvästra delen av Lidingö golfbana, en välskött 18-hålsbana som inte bara är till glädje för golfspelarna utan också för friluftsfolk i allmänhet. Särskilt snöiga vintrar brukar det krylla av folk i de snälla backarna. Söder om oss har vi Islingeplatån, ett villaområde som har fått namn efter Is-

linge gård. I Lidingö jordebok från 1498 påträffas namnet första gången i sammansättningen Yslinghewik. Att namnet skulle betyda att isen låg länge på viken kan härmed dementeras. Det har i stället sannolikt att göra med "yt(s)lingar" — de som bor utåt Värtan till — den benämning som folket här fick av bönderna runt Kyrkvikens inre, öns kärnbygd.

28

Lätthöpt.
Gångstig,
ängsmark.
Huvudsakligen
slätt.

Sticklinge gård.

Tillsammans med Bo, Hersby, Skär-
sätra och Stockby har Sticklinge tidigt,
kanske redan under 1100-talet, varit
gårdar med en sådan ekonomisk kapa-
citet att de varit värda att skattläggas.

Norr om spåret ligger Sticklinge sto-
ra gravfält, där man kan utläsa före-
komsten av den fasta bebyggelsen under
folkvandnings- och vikingatiden. Här
begravde bönderna sina döda fränder
under hednatiden. Den stora mängden
av fornlämningar visar att en av öns
största järnåldersbyar legat här.

Pär Lagerkvist, som bodde granne med
LIDINGÖLOPPET, har skrivit några ra-

der om Varingen i Miklagård. Det är
ingen av hans mera kända dikter, men
den kan passa bra här, nära minnena
från forna tider, nära målet för vårt lopp,
vår långa färd hemåt:

*Hem går min längtan, hem till den jord
där blålockan ringer i gräset.
Präktigt står Söders dukade bord.
Skönast är gården på näset.*

*Mycket jag undrar om plöjd blir min teg,
de gamle kanhända är döde.
Gärna jag ville att åter jag steg
på marken som väntar mitt öde.*

29

Arbetsamt.
Gångstig.
Småkuperat.

Bo gårde.

Vi jobbar oss uppför den mödosamma
stigning som börjar nere vid "stora ste-
nen" i skogsbrynet vid golfbanan. Sedan
kommer vi fram till Karins mosse som
vi rundar.

"Gröna gången" kallas i folkmun sti-
gen som leder rätt österut och den gör
verkligen skäl för namnet. Till vänster
om oss växer vattentornets betongsvamp
upp ur marken och till höger har IBM sitt
laboratorium, just där LIDINGÖLOP-
PET tvärt böjer av från "Gröna gången".
Fortsätter man i stället rätt fram hamnar
man bland radhusen på Bo gårde.

Vi har ännu en bit kvar genom Li-

dingös marker, just de skogar som Elsa
af Trolle så förälskat har skildrat i sin
bok "Tio år på torpet", som kom ut 1949.
I förordet skriver hon bl a så här: (Tex-
ten fortsätter också på sista kilometern.)

"De tämligen vidsträckta domäner,
som på 1600-talet donerades till Lidingö
församling av dåvarande markägarna,
Banérarna på Djursholm, utmärker sig
för en säregen naturskönhet, än storsla-
gen, än leende. Här finns allt vad mel-
lansvenska marker kan uppvisa av höga
berg, djupa dalar, orörd storskog, böl-
jande slätt. Området har en sällsynt rik
fauna och flora. Här finns älg, rådjur,

Lätlöpt.
Gångstig,
ängsmark.
Slätt.

*Catrineberg, en
"backstuga", några
hundra meter från
målet.*

räv, grävling, hare, fasan och skogsfågel. I fjol inplanterades även dovhjortar, som tycks trivas storartat.

De många vackra kärren och mossarna är berömda botaniska fyndorter.

Nu är det enligt den uppgjorda stadsplanen meningen att ett område två gånger så stort som kyrkans mark och sammanhängande med denna, skall avsättas som reservat och för all framtid skonas för bebyggelse. Det är ett tjugande perspektiv för nuvarande och framtida lidingsöbor och vittnar om stort förutseende av de ledande männen bakom projektet. Här kan man med fog tala om

den anda, som ligger bakom Vetenskapsakademiens devis: "För efterkommande."

Så såg det ut för 25 år sen. Hur kommer det att vara på Lidingön år 2000?

Det var i torpet, riktigare backstugan, Katrineberg författarinnan bodde. Den byggdes för hundra år sen av arbetaren Per Ersson och fick namn av hans hustru Cathrina Persdotter. Nu är det bara några hundra meter kvar till målfällan och slutet på vår tremilamöda.

Här slutar också vårt lilla kulturhistoriska Lidingölopp genom tid och rum.

Men ett år går så fort. Väl mött snart igen på Koltorps gärde . . . även år 2000.

*Ur Nordisk Familjeboks första upplaga, nionde bandet
(tryckt 1885)*

"LIDINGÖN", ö i Östersjön n.ö. om Stockholm, omgifven af fjärdarna Lilla Värtan i s.v. och s., Stora Värtan och Askrikefjärden i n., Högarnefjärden i ö. och Halfkakssundet i s. ö. Ön består af vacker, bergig, till stor del uppodlad skogstrakt, nästan uteslutande bebyggd med herregårdar samt en mängd sommarbostäder för stockholmsbor. Från östra sidan intränger djupt Hustegafjärden med fortsättningen Kyrkviken. Förbindelsen med fastlandet upprätthölls förr endast med färja (till Ropsten på norra Djurgården), men vintern 1803 lades af öbornas s. om färjstället en flottbro ('Lidingöbro') öfver till Djurgården. Denna bro förstördes 1858, och en ny byggdes, hvilken Stockholms stad 1883 inlöste för 30 000 kr. och borttog för att bereda en ren farled in till Värtahamnen. En annan flottbro, solidare än den förra, anlades 1882—83 n. om hamnen, mellan ön och Ropsten. Den är 750 m. lång (omkr. 60 m. kortare än de förra) och kostade med uppfartsvägar å ömse sidor 176 000 kr.

L. lydde ända till 1774 under Djursholm, men då lät den dåv. innehafvaren av detta gods, öfverste Joh. Gabr. Banér, stycka och i mindre jordlotter försälja hela ön, så att denna, som i århundraden tillhört banérska släkten, kom att öfvergå till en mängd olika egare, mest sjökaptener och stockholmsborgare. Den bildar nu med holmarna Högarne, Tranholmen, Fjäderholmarna o. a. en egen socken som räknas till Danderyds skeppslag i Stockholms län och är annex till Danderyd, Upsala stift, Roslags östra kontrakt. Socknens areal är 2 920 har, och innevärnarnas antal var vid 1884 års slut 803."

Lidingöbron, som den såg ut på Marcus Larssons litografi efter stormen år 1858.

Av LIDINGÖLOPPETS 30 kilometer är

24,3 km av underlaget varierande stig

2,1 km av underlaget asfalt

2,1 km av underlaget hård grusväg

1,5 km av underlaget ängsmark

Startplatsen ligger på 20 meter ö. h. och målet på 10 meter.

Banans lägsta punkt 0,5 meter ö. h. efter 4,5 km.

Banans högsta punkt 49 meter ö. h. efter 25,1 km.

Litteratur om Lidingön:

Ankarberg, Sundberg: Lidingön som
sommarort

Brunius: Eken i Sticklinge.

Dahlgren: Beskrifning öfver Lidingö
socken.

Frödin m. fl.: Lidingön och dess natur

Hedmark m. fl.: Lidingön i våra dagar
Lidingöboken

Sandahl: Lidingö under ett gånget sekel

Sundstedt: Lidingön förr och nu

af Trolle: Tio år på torpet

Wedberg: Lidingöliv i gamla dar

Flera av dessa böcker är svåra att få tag i, men biblioteket kan alltid skaffa fram dem. Vid sammanställandet av detta häfte har vi haft god hjälp av Lars-Eric Dahlstedt, Leif Gillenius och Werner Söderman.

© Sven Gärderud, Christian Stannow, Carl Gustaf Dahlerus